

KLASİK HİNT METİNLERİNDEN BHAGAVADGĪTĀ'NIN ERMENİCE, İNGİLİZCE VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİNİN “ÇEVİRİ-KÜLTÜR İLİŞKİSİ” BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF THE ARMENIAN, ENGLISH AND TURKISH
TRANSLATIONS OF BHAGAVADGĪTĀ, AN INDIAN CLASSIC TEXTS,
IN THE CONTEXT OF THE "TRANSLATION-CULTURE RELATIONSHIP"

Fatma Jale Gül ÇORUK

Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü, coruk@ankara.edu.tr

Yalçın KAYALI

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu
Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, ykayali@ankara.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 2 Şubat 2023
Kabul edildiği tarih: 7 Mart 2023
Yayınlanma tarihi: 20 Haziran 2023

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 2 February 2023
Date accepted: 7 March 2023
Date published: 20 June 2023

Anahtar Sözcükler

Bhagavadgītā Çevirileri; Erek Odaklı
Çeviri Kuramı; Çeviri-Kültür İlişkisi.

Keywords

Translations of Bhagavadgītā;
Target-Oriented Translation Theory;
Translation-Culture Relationship.

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.1.9

Öz

Diller arasındaki değişkenlere bağlı olarak anlam ve algıda birtakım çeviri farklılıkları ortaya çıkabilmektedir. Çeviribilimsel perspektiften diller arasındaki en belirgin farklılıklar, özellikle kültüre özgü öğelerde kendisini göstermektedir. Bu nedenle de kültürel aktarım süreci çeviride, çok yönlü bir yaklaşım yetisi gerektirmektedir. Söz konusu çeviri işlemi yalnızca bir dil meselesi değildir. Çeviri öncelikle yazarın işlediği konuya karşı tutumu, kullandığı anlatı tekniği, metaforik unsurlar ve bakış açısıyla da ilgilidir. Aynı zamanda yazarın okuyucusu ile olan ilişkisi ile de bağlantılıdır. Kanaatimizce orijinal eserdeki bu eşgüdümlü ve ahenkli ikili ilişki, neredeyse her zaman, iyi bir çeviride kendisini göstermektedir.

Bu çalışmada, Hint kültürüne özgü, Klasik Sanskrit edebiyatının eserlerinden biri olan Bhagavadgītā adlı metnin Sanskrit dilindeki orijinali, Ermenice, İngilizce ve Türkçe tercümeleriyle çeviri-kültür ilişkisi bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Karşılaştırma yapmak için kaynak metin olarak Bhagavadgītā'nın Sanskrit orijinal metni, H. Acaryan'ın Ermenice çevirisi, Tridaṇḍi Bhikṣu Śrīpād Akṣayaṇanda Mahārāja'nın İngilizce çevirisi, K. Kaya ve S. Çalışkan'ın Türkçe çevirileri kullanılmıştır.

Sonuçta çevirmenlerin izlediği çeviri stratejileri üzerinden kültürün çeviri metin üzerindeki etkileri, Bhagavadgītā metninin çevirileri aracılığıyla ortaya koyulmaya çalışılmış ve alan yazındaki çeviri-kültür ilişkisi hususundaki kuramsal birikime, orijinali Sanskrit olan bir metnin Ermenice, İngilizce ve Türkçe çevirileri üzerinden tespitler yapılarak katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Abstract

Depending on the differences between languages, translation differences occur in meaning and perception. The most distinctive differences between languages appear in culture-specific items to their own cultures. Cultural transference thus requires a manifold approach: it is not merely a matter of language. It is primarily concerned with the authorial relationship to his/her subject matter: narrative technique, metaphorical dimensions and point of view. It is also concerned with author's relationship to his/her reader. And these two relationships of the original work are almost invariably reflected in a good translation.

In this study, The Bhagavadgītā, which has been attributed to Indian culture and is considered as one of the most valuable works of Classical Sanskrit Literature, was analyzed comparatively with its original Sanskrit language and its Armenian, English and Turkish translations. Likewise, the translations have been evaluated in regard to translation studies. In this context, the Sanskrit original of Bhagavadgītā was used as the source text. Within the scope of our study, one Armenian, one English and two different Turkish translations were used and four different translations were examined in terms of translation and cultural relationships. Sanskrit original text of Bhagavadgītā, Armenian translation by H. Acharian, English translation by Tridaṇḍi Bhikṣu Śrīpād Akṣayaṇanda Mahārāja, Turkish translations by K. Kaya and S. Çalışkan were used in this regard.

As a result, the effects of culture on the translated text, through the translation strategies followed by the translators, were revealed through the translations of the Bhagavadgītā text. The relevant theoretical background on the translation-culture relationship in the literature was mentioned by making interpretations within the framework of the discipline of translation studies by the help of the Armenian, English and Turkish translations of the text, originally was Sanskrit.

Giriş

Çeviribilimin ayrı bir bilim dalı olarak kabul görmesi 1980'li yıllara denk gelir. Çeviribilim araştırma alanlarının genişliği sebebiyle dilbilim, edebiyat bilimi, karşılaştırmalı edebiyat, tarih, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, hukuk, ekonomi vd. disiplinlerle etkileşim halindedir. Çevirmenlerin kendilerini ve kültürlerini anlama biçimleri, çeviri yapma biçimlerini de etkileyebilecek faktörlerden biridir (Lefevere, 1992, s. 19-20). Dolayısıyla çeviribilim alanında çeviri, diller ve kültürler arasında seyahat eden, farklı değerler, bakış açıları ve ideolojiler arasında karşılaşmalara sebep olan kültürler arası bir eylem olarak kabul edilir (Tang, 2007, s. 133-135). Nida/Taber'deki ünlü çeviri tanımı şöyledir: “Çeviri, kaynak dil iletilsinin, önce anlam sonra biçim açısından, erek dildeki en yakın doğal eşdeğerini yeniden üretmekten ibarettir. Çeviri, kaynak dildeki iletilsinin erek dilde anlam ve biçim bakımından en iyi ve en doğal karşılığını bulmaktır” (Stolze, 2020, s. 17-19).

Çeviribilimciler ve çevirmenler, çevirinin edebiyat tarihindeki önemini yeniden tanımlama, çevirinin kökeninin kendi kültürel kaynaklarında izini sürme ve çevirinin ideolojik çıkarımlarını ve bir bağlamdan diğerine aktarılırken metinsel olarak dâhil olduğu güç ilişkilerini daha kapsamlı bir şekilde keşfetmek görevini üstlenirler (Bassnett, 2007, s. 56). Çeviri, otoriteyle, meşruiyetle ve nihayetinde güçle ilgilidir, tam da bu yüzden birçok sert tartışmanın konusu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Çeviri sadece “başka bir dünyaya açılan bir pencere” ya da bu tür içi boş, basmakalıp bir olgu değildir. Aksine çeviri, yabancı etkilerin yerel kültüre nüfuz edebileceği, ona meydan okuyabileceği ve hatta onun yok olmasına sebep olabileceği genellikle net bir dirençle karşılaşmadan açılan bir kanaldır (Lefevere, 1992, s. 19-20). Kültürlere ait öğelerin bugün dahi bir başka dilin gereksinimlerini karşılayacak düzeyde bir çevirinin yeterliliğine erişemeyeceği anlaşılıyor; ancak eski çağlarda, başlı başına tercüme eylemi dahi son derece önemliydi, oysaki kültürel farklılıklardan kaynaklanan çeviri problemleri ya da çevrilemezlik sorunu henüz bilimsel bir problem olarak tespit edilmemişti. “Tarihsel süreç, yapılacak çevirilerin miktarını ve türünü belirleyecek ve söz konusu çevirilerin durumu, erek kültürün konumuna göre az ya da çok olacaktır. Dolayısıyla, bir eser esasen kaynak kültürde önemli olsa dahi tercüme edildiği zaman alıcı kültürde hiçbir etkisi olmayabilir veya tam tersi etki bırakabilirdi” (Bassnett, 2007, s. 56-57). Böyle bir dil anlayışı, dikkatleri şiddetle dilin oluşturduğu ve sayesinde anlam kazandığı kültürel bağlam bilgisinin gerekliliğine çekmektedir. Hem kaynak dil hem de erek dil bağlamında kültür bilgisi vazgeçilmezdir. Bu dil tasarımının bir başka sonucu da hiçbir çevirinin kesin

sonuçlanmış olamayacağıdır: “Her aktarım zamanla, ilgili dille, çevirmenle ve onun tarafından seçilmiş olan baskın bakış açısıyla biçimlenmiştir” (Stolze, 2020, s.29).

Bu çalışmada, Hint kültürüne atfedilen ve Klasik Sanskrit edebiyatının en değerli eserlerinden biri olarak kabul edilen *Bhagavadgītā*, Sanskrit dilindeki orijinali ile Ermenice, İngilizce ve Türkçe tercümeleleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda kaynak metin olarak *Bhagavadgītā*'nın Sanskrit aslı kullanılmıştır ki bu edebi eser, Hint kültürüne ait bir yapıt olarak çok sayıda dünya diline çevrilmiştir. Bu durum kültürün, çeviri metin üzerindeki etkisi hususunu çeviribilim perspektifinden örneklerle ortaya koyabilme olanağı sağladığından çalışmamız kapsamında *Bhagavadgītā*'nın bir Ermenice, bir İngilizce ve iki farklı Türkçe tercümesi kullanılmış olup, bu dört farklı tercüme kültürel ilişki ve çeviri terminolojisi bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. İngilizceye, Almancaya ve Fransızcaya yapılan çok sayıdaki çevirilerinin aksine Türkçede çalışmamızda kullandığımız yalnızca iki çevirisi; Ermenicede ise yine çalışmada kullanılan tek bir çevirisi bulunmaktadır. Uzmanlık alanlarımız sebebiyle de Türkçe ve Ermenice çevirilerindeki kültür aktarımı ve çeviri stratejileri irdelenmeye çalışılmıştır. İlgili çalışma *Bhagavadgītā*'nın Sanskrit aslı dışında, H. Acaryan tarafından yayımlanan Ermenice çevirisi, Tridañdi Bhikṣu Śrīpād Akṣayānanda Mahārāja tarafından yayımlanan İngilizce çevirisi, K. Kaya ve S. Çalışkan tarafından yapılan Türkçe çevirileri kullanılmıştır. Sadece diller arası (İngilizce-Ermenice-Türkçe) değil, aynı zamanda iki farklı çeviri metin (Türkçe K. Kaya-Türkçe S. Çalışkan) arasında da bir karşılaştırmanın yapılması amaçlanmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, Sanskrit diliyle yazılmış *Bhagavadgītā* metninin İngilizce, Türkçe ve Ermenice çevirileri üzerine hazırlanmış herhangi bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Bu bağlamda makalemiz, çeviri çalışmaları bağlamında ilgili dillerin kullanıldığı ilk yayın olma niteliği taşımaktadır.

Hint Kültürü'nde *Bhagavadgītā*

Hint kutsal metinlerinin belki de en ünlüsü olan *Bhagavadgītā*, evrensel olarak dünyanın önde gelen manevi ve edebî yazmalarından biri olarak kabul edilir. Martin Fosse, *Bhagavadgītā*'nın iki bin yıl boyunca her gün okunan ve öğretileri Asya'ya ve dünyanın dört bir yanına yayılmış olan yalnızca Hinduizm'in kutsal bir kitabı değil, aynı zamanda büyük bir savaş ve barış, şeref ve onursuzluk, sadakat ve ihanet destanının temel taşı olan edebî bir şaheser olduğuna dikkat çekmektedir. *Bhagavadgītā* dünyanın her yerindeki insanların, gerçekliğin doğasını kavramak için

hayatları boyunca tekrar tekrar başvurdukları bir başyapıt olmuştur (Fosse, 2007, s. II-III).

Bhagavadgītā'nın dünya çapında ün kazanması, İngiliz Hindistanı döneminde olmuştur. Birçok eğitilmiş Hintli, Hinduizm'i batı kültürünün saldırılarına karşı savunmak için mücadele etmiş; yavaş yavaş Hinduizm'in temel ruhunun ve en derin gerçeklerinin *Bhagavadgītā*'da beden bulduğuna inanmıştı. 1912'de C. F. Andrews, *Bhagavadgītā*'nın eğitilmiş Hindistan'ın tamamı için yaygın ve çok okunan bir kutsal kitap haline geldiğini iddia etmiştir. *Bhagavadgītā*, Teosofistler gibi başka birçok farklı insan gruplarına da hitap ediyordu. *Bhagavadgītā*'yı tanıtan modern Hintlilerin en ünlüsü, Mohandas Karamçand Gandhi'ydi.

1925'te Gandhi, milliyetçi haftalık bir dergi olan *Young India*'da *Bhagavadgītā* hakkında bir makale yayımladı. Gandhi'nin bu makalede savunduğu savın etkisi, *Bhagavadgītā*'yı edebî bir eser olarak okumaya istekli olmasında yatar; Gandhi, kendi inancının merkezî öğretisi olarak gösterdiği bu metne; şiddetsizliğin (ahimsā) eşsiz bir yorumu sıfatını yüklemişti. Gandhi; "*Bhagavadgītā*'nın kökeninin, Yüce Varlık'ın bir formu tarafından yapılan dinî bir vahiyden ziyade, bir şair tarafından yapılan edebî bir üretim olduğunu vurguladı. *Gītā*'nın epik bağlamının eleştirel bir okumasını delil olarak gösterdi ve *Bhagavadgītā*'nın anlamının, biçimci eleştirmenlerin "kasıtlı yanlışlığı" olarak adlandıracağı şeyden zarar görmemesi gerektiğini belirtti" (Sinha, 2010, s. 298). Ahimsā veya şiddetsizlik, Gandhi'nin "manevi sözlük" olarak adlandırdığı *Bhagavadgītā*'yı anlamasının da anahtarı oldu (Fosse, 2007, s. 44). *Bhagavadgītā*, Gandhi ve milyonlarca takipçisi için bir ilham kaynağı, modern dünyada bir devinim ve bir yaşam kılavuzu olmuştur.

Peki *Bhagavadgītā* tam olarak neydi? Kısaltılmış adıyla *Gītā*, Hintlilerin ulusal destanlarından biri olan *Mahābhārata*'nın bir bölümüdür. *Mahābhārata*, on sekiz kitaptan oluşan yaklaşık yüz bin beyitiyle dünyanın en uzun epik şiirlerinden, destan türündeki yazınlarından biridir - *İlyada ve Odysseia*'nın toplamından yedi kat, *İncil*'den ise üç kat daha uzundur (Fosse, 2007, s. 45). Aslında *Gītā* (MÖ 300-100), insanlar ve Hint edebiyatı üzerinde muazzam bir etki yaratan bir hikâyeler, masallar bütünü, yığındır.

Mahābhārata, Hindistan'ın eski zamanlarının savaşçı aristokrasisine veya *Kshatriya* sınıfına ait olan *Puru* ve *Yadava* kabilelerinin hikâyesini konu almaktadır. Anlatı, *Puru* soyuna ait olduğunu iddia eden iki kuzen grubu etrafında döner: *Kauravalar* ve *Pāṇḍavalar*. *Kauravalar*, klan topraklarının mirasını talep eder ve onu eşit haklara sahip olan *Pāṇḍavalarla* paylaşmayı reddeder. Miras sorunu, ne *Kaurava*

ailesinin başı olan *Dhṛtarāshṭra*'nın ne de *Pāṇḍavalar*ın adını aldığı *Pāṇḍu*'nun yeterli nitelikte olmasından kaynaklanmaktadır, çünkü her birinin fiziksel bir engeli vardır. Sonunda, bölge iki taraf arasında bölünür. Fakat *Pāṇḍavalar* kendi haklarını bir zar oyununda *Kauravalar*'a kaptırırlar. Beş *Pāṇḍava* kardeşin ortak eşi *Draupadī*, aşağılanır ve intikam yemini eder. *Pāṇḍavalar* on iki yıllığına gönderildikleri sürgünden sonra, tekrar bölgedeki paylarını talep ederler. Anlaşmazlık, on sekiz gün süren bir savaşla çözülür. *Kaurava* kahramanları öldürülür ve *Pāṇḍavalar* hayatta kalır. *Pāṇḍavalar* savaşı büyük ölçüde, *Yadava* kabilesinin yakın bir dostu olan *Kṛishṇa*'nın tamamen etik dışı tavsiyesiyle kazanırlar.

Savaş bölgesi, günümüz Delhi'sinin yakınında yer alan batı Ganj Ovası'nda bulunmaktadır. Destandaki yer adlarından bazıları, Hastinapura ve Indraprastha gibi bölgedeki köylerin güncel adlarıyla özdeşleştirilmiştir. Savaş alanına "Kuruların alanı" anlamında *Kurukshetra* denir. Şimdilerde kısaca *Mahābhārata* savaşı olarak anılan *Kurukshetra*'daki savaş, sayfalarca ve bazen tüyler ürpertici ayrıntılarla anlatılır. Oklar, savaşçıların göğüslerini parçalar ve kanın oluk oluk akışı, atların ve fillerin bir oraya bir buraya koşuşturduğu bir kargaşa yaratır. Savaşta piyadeler, savaş arabaları, filler ve süvariler de betimlenir ancak şiir, kahramanlar arasındaki savaşa odaklanır. Bu savaş genellikle karşılıklı süregelen bir eylemdir; bu nedenle kahramanların eşit statüde olmasını gerektirir. Bu durum, *Pāṇḍu*'nun karısı ile güneş tanrısının -kabul edilmeyen- öz oğlu *Kama* için sorunlara neden olur; teorik olarak kahramanlardan daha yüksek bir statüye sahip olmasına rağmen gayrimeşrudur ve sosyal olarak daha az saygın bir aile tarafından evlat edinilmiştir. Ancak *Kauravalar*, alışılmamış bir askerî düzende sıkışıp kalan ve *Kṛishṇa*'yı *Kauravalar*'ı yenmek için etik olmayan yollar önermekle suçlayan genç *Pāṇḍava Abhimanyu*'yu öldürdüklerinde, gerektiğinde şövalyelik kurallarının da ihlal edilebileceğini göstermektedirler. *Kṛishṇa*, verdiği tavsiyeyi *Kauravalar* kadar kötü olan Asurları veya iblisleri öldürmek için Devalar veya tanrılar tarafından kullanılan aldatmacayla karşılaştırarak savunur. *Kṛishṇa*'nın argümanı ile ilgili bu huzursuzluk, destanda en iyi bilinen eklemeye yani *Bhagavadgītā*'ya yol açmış olabilir. *Pāṇḍava* kahramanı *Arcuna* ve onun savaş arabacısı rolünü üstlenen *Kṛishṇa* arasındaki bu diyalog, savaşın başlangıcını temsil etmektedir. Yakın akrabalarını öldürmek ve böylece aileyi yok etmek zorunda kalabileceği düşüncesiyle dehşete düşen *Arcuna*, böyle bir savaşa girmenin etiğini sorgular. Akrabaların öldürülmesine, kabile temelli bir toplumda, akrabalık bağlarının çok merkezî olmadığı kast temelli bir toplumdaki daha kötü bakılıyor. Bir kabiledaki kişinin kimliği, akrabalık ilişkileri aracılığıyla elde edilir. *Kṛishṇa*, kast toplumunun kurallarına göre, akrabalarını öldürmek anlamına gelse

bile, kötülüğe karşı savaşmanın bir kshatriya savaşçısı olarak *Arcuna*'nın manevi görevi olduğunu açıklar. Kast yasalarının da bir önceliği vardır. En yaşlı *Pāṇḍava*'ya dayısını öldürmesi tavsiye edilir; çünkü o, *Kauravalar*'ın müttefikidir. Sosyal yasanın özü, kişinin kastının sosyal yükümlülükleri olan *svadharma*'ya göre hareket etmektir ve kshatriya için bu durum, iyiyi kötülüğe karşı savunma söz konusu olduğunda şiddet içerir. Bir akrabayı öldürmenin ahlaki ikilemi hakkında *Kṛishṇa*, pek fazla bilgi vermez. *Kṛishṇa* tavsiyesini daha güçlü kılmak için *Arcuna*'ya kendisinin hem zaman hem de evreni içinde barındıran tanrı *Vishṇu*'nun enkarnasyonu olduğunu açıklar. Böylece *Arcuna*'nın itirazları son bulur (Thapar, 2009, s. 1830-1832). Dolayısıyla *Bhagavadgītā*, birçok unsurunu önümüze getiren dinî bir evrimin merkezinde yer alır. İçinde çok az sistematik düzenleme olmasına karşın hiçbir şeyin kaybolmasına izin vermeyen coşkulu bir dinî senkretizmden bahsedilmektedir (Senart ve Belvalkar, 1926, s. 306-307). Hindu filozofları için *Bhagavadgītā* her zaman çok önemliydi. *Gītā*, Hint Vedanta felsefesinin üç merkezî metninden biridir, diğer ikisi ise *Brahma Sūtral*lar ve *Upanishad*lar'dır. MS IX. yüzyıldan itibaren Hindu Şivacı geleneğinden gelen Şaṅkara, Rāmānuca, Abhinavagupta gibi filozoflar *Bhagavadgītā* hakkında olağanüstü yorumlar yazdılar. Sanskrit aslından diğer Hint dillerine de çeviriler yapıldı, buna ilk örnek olarak on üçüncü yüzyılda çevrilen *Marathī* versiyonu gösterilebilir (Fosse, 2007, s. 27-28). Bugün Hindî, Urdu, Tamil, Bengalî, Kannada, Malayalam, Guceratî, Assam, Oriya, Penjabî ve Telugu gibi on bir farklı Hint dilinde çevirisi bulunmaktadır.

Senart ve Belvalkar; "Belki Batı'da yeniliğe duyulan coşku, zaman zaman onun şiirsel değerini abartmış, bazı sözlerinin nesnel değeri, çok fazla hoşgörülle övülmüş olabilir. Ancak yine de o, en asil ve ilham verici vizyonunun büyük bir kısmını yansıtan Kadim Hinduların Bilgeliliği'nin değerli bir aynasıdır." ifadelerini kullanmaktadır (1926, s. 307).

Bhagavadgītā Çevirilerinin Tarihi

Dünya Edebiyatında şimdiye kadar çok az eser *Bhagavadgītā* gibi son derece canlı bir tutkuya ilham kaynağı olmuştur. Batı, Charles Wilkins'in 1785'teki çevirisi sayesinde Hindu dehasının kaynakları arasında ilk sırada gösterilen *Bhagavadgītā* ile tanıştı. Senart ve Belvalkar'ın deyimiyle; "bu tarih, yüzyıllar boyunca Hindistan'ın geçmişini Avrupa'dan gizleyen perdenin yırtıldığı andır." (1926, s. 309)

Wilkins tarafından yapılan *Bhagavadgītā*'nın İngilizce çevirisi, o zamana kadar Sanskrit dilinden yapılmış ilk ve belki de en önemli çeviriydi. Alman entelektüellerinin başlangıçta edindikleri Hint dini ve felsefesi hakkındaki görüş ve yorumlar, bu

tercümeye dayanıyordu. Wilkins, Doğu Hint Şirketi'nin himayesi altında *Bhagavadgītā*'yı tercüme ettiğinde, Batı'nın Doğu'ya dair bilgisinin entelektüel tarihinde bir paradigma kaymasına yol açtı. Wilkins'in çevirisi, metni yeni bir kültürel bağlama taşıdı ve ona olağanüstü bir anlam ve etki genişliği için eşi benzeri görülmemiş bir kapsam sağladı. *Wilkins's Bhagavadgītā* ya da *Dialogues of Kreeshna and Arjoon*, Sanskrit dilinden bir Avrupa diline doğrudan çevrildiği bilinen ilk metindi. *Bhagavadgītā* böylece Avrupa'da doğrudan tanınan, Hint kültürünün ilk metinsel örneği olarak merak ve ilgiyle karşılandı (Sinha, 2010, s. 298-299). Bu durum şiiri, hızla yüksek bir üne kavuşturmuştur. İlk merak çok geçmeden, Schlegel, W. von Humboldt ve Hegel'in yorumlarıyla daha da perçinlenmişti (Senart ve Belvalkar, 1926, s. 309). *Bhagavadgītā*'nın neden olduğu bu merak; Batı'daki ilk yüz yılının büyük bölümünde, onun tanımlayıcı özelliğinin belirgin izlerini taşımıştır. Sonuç olarak, içeriği, bağlamının yeniliği ve Hindistan'da yakın zamanda edinilen İngiliz topraklarının diline ve kültürüne olan popüler ilgiyi gölgede bırakmıştı (Sinha, 2010, s. 314-316).

Wilkins'in çevirisinden alıntılar Johann Gottfried Herder tarafından Almanca'ya çevrildi ve 1792'de *Zerstreute Blätter*'de yayımlandı. Bu çevirilerle Herder, özellikle Hint düşüncesine duyduğu coşkuyu ilan etti. 1802'de Wilkins'in çevirisinin tamamı, girişinde Sanskrit metnin öğretisini Platon, Spinoza ve Jacob Boehme'de bulunan fikirlerle karşılaştıran Friedrich Meier tarafından Almanca'ya çevrildi. *Bhagavadgītā*'dan daha birçok bölümü, daha sonra 1808'de Friedrich Schlegel tarafından doğrudan Sanskrit dilinden çevrildi ve *Über die Sprache und Weisheit der Inder*'in ekinde yayımlandı. Bu kısımlarda Schlegel, Hint düşüncesinde kişisel olarak en büyüleyici bulduğu; vurgulanmış temaları yani Hindu Tanrı anlayışı ve bireyin ilahi olanla birliğine ilişkin anlayışını tercüme etmeyi seçti.

Wilkins'in İngilizce çevirisi Rusça ve Fransızcaya ve kısa süre sonra da Yunanca'ya çevrildi. Bununla birlikte, Sanskrit dilinden Almanca'ya en eski doğrudan çeviri 1834'e kadar yayımlanmadı; ilk doğrudan Fransızca çevirisi ise 1861'de Collège de France'da Sanskrit profesörü olan Eugene Burnouf'un daha az ünlü olan küçük kardeşi Emile Burnouf tarafından yapıldı. Bonn'daki ilk Sanskrit kürsüsünün başkanı olan A.W. Schlegel 1823'te *Gītā*'nın orijinal Sanskrit metnini Latince bir çevirisiyle birlikte yayımladı. Wilkins'in *Bhagavadgītā* çevirisinden farklı olarak, Schlegel'in eleştirel olarak düzenlenmiş metni; Sanskrit, Hint filolojisi ve felsefesine duyulan ilgiyi temsil ediyordu. Schlegel'in metni, Wilkins'in çevirisinin birkaç yanlışlık içerdiğini gösterdi, fakat yine de yetmiş yıl boyunca yeni bir İngilizce

çevirisi yapılmadı. Fransız Sanskrit dili araştırmacısı A. S. Langlois, Alman pedagojik projeleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olacak iki düşünürün yanıt verdiği ve böylece yoğun bir tartışma başlattığı Schlegel'in çevirisinin sert bir incelemesini kaleme aldı (Sinha, 2010, s. 303).

Kashinath Trimbak Telang tarafından İngilizceye tercüme edilen *Bhagavadgītā* ise 1882'de F. Max Müller tarafından hazırlanan *The Sacred Books of the East*'in sekizinci cildinde yayımlandı. Serinin başladığı 1870'lerde, on dokuzuncu yüzyılın sonunda amansız bir dalgayla yükselen heterodoks maneviyat hareketlerine çerçeve sağlayabilecek doktrinlere karşı artan bir kamu iştahı vardı. Profesör Max Müller, *Bhagavadgītā*'nın oldukça edebî bir klişe haline geldiğine ve kelimenin tam anlamıyla Hint edebiyatında neredeyse hiç bilinmediğine dikkat çekti. Ancak öyle anlaşılıyor ki aslında *Gītā* doğrudan Avrupa kültürünün ilkel kökenlerini içerisinde barındırmaktaydı. (Telang's *The Bhagavadgītā*, 2009, s. IX-XII).

Wilkins'in çevirisinin yayımlanmasından yüz yıl sonra Sir Edwin Arnold, *Gītā*'yı uyaksız şiir halinde çevirdi - *The Song Celestial* (1885). Bu çeviri, *Gītā*'nın en önemli ve en çok okunan versiyonu olarak büyük ün kazandı. Aynı zamanda *Gītā*, Gandhi'ye yaşam boyu çalışması için ilham vermişti. Arnold, *Bhagavadgītā*'ya yalnızca evdeki okuyuculara değil, imparatorluğun dört bir yanından değişken okuyuculara da hitap eden bir Pan-Viktory dönemi kimliği verdi. Gandhi, *Bhagavadgītā* ile Teosofistler tarafından tanıştırıldığı andan itibaren, *Bhagavadgītā* üzerine okumalar yapmaya başladı (Sinha, 2010, s. 299).

Özetlemek gerekirse, eser yayımlanmasından sonraki on yıl içinde Charles Wilkins'in çevirisi genel bir bilinirlik kazandı; ve daha sonra Abbot Parraud (1787) tarafından *Le Bhagvat-Geeta ou Dialogues de Kreeshna et d'Arjoon* adıyla Fransızcaya çevrildi; bunu Kont Leo Tolstoy'a ilham verdiği söylenen Nikolay İvanoviç Novikov'un (1787) Rusça çevirisi izledi ve son olarak Almanca'ya *Der Bhagvat-Geeta, oder Gespräche zwischen Kreeshna und Arjoon* adıyla Friedrich Von Majer (1802) tarafından çevrildi. Yirminci yüzyılda da Franklin Edgerton, Robert Charles Zachner, Kees W. Bolle, JAB van Buitenen ve W. Douglass P. Hill gibi Batılı bilim insanları tarafından değerli çevirileri yapılmıştı.

Bununla birlikte, 1935 ve 1944'te ortaya çıkan, Hintli ve önde gelen Batılı bilginleri bir araya getiren iki çeviri; Doğu'nun manevi gerçekliğini ileri sürmekte ve *Bhagavadgītā*'nın evrensel geçerliliğini desteklemekte çok önemli kabul edilmiştir: Shri Purohit Swami tarafından yapılan *The Geeta* adlı çeviri (London: Faber & Faber, 1935) ve Aldous Huxley'un girişi ile Swami Prabhavananda ve Christopher Isherwood

tarafından yapılan *The Song of God: Bhagavad-Gita* adlı çeviri (Hollywood: M. Rodd Co., 1944). *Bhagavadgītā*'nın yirminci yüzyıldaki bu iki çevirisi, on dokuzuncu yüzyıldan miras kalan fikir ve yorumların etkisini ortaya koymaktadır. Her biri Hintli ve Batılı çevirmenler arasındaki işbirliğinin ürünüdür ve her birinin yazarları, *Bhagavadgītā*'nın 1880 ile 1910 arasındaki dönemde kazanmaya başladığı “universal relevance” savını sorgusuz sualsiz kabul etmektedir.

Sonuç olarak, *Bhagavadgītā* İngilizce dışındaki Avrupa dillerine de çevrilmiştir. On altı ve on yedinci yüzyıllarda Babür İmparatorluğu'nda *Gītā*'nın çok sayıda farklı Farsça çevirisi yapılmıştır. 1808'de *Gītā*'dan pasajlar, Sanskrit dilinin Almanca'ya ilk doğrudan çevirisinin bir parçasıydı ve Friedrich Schlegel'in Almanya'da Hint filolojisinin kurucusu olarak tanındığı bir kitapta yer almıştır. J. A. B. van Buitenen'e göre; *Gītā*'nın en önemli Fransızca çevirisi 1922'de Emile Senart tarafından yayımlandı. Swami Rambhadracharya, 30 Kasım 2007'de orijinal Sanskrit metni, Hindî dilinde bir yorumuyla birlikte kutsal kitabın ilk Braille versiyonunu yayımladı. *Bhagavadgītā* Press, *Gītā*'yı birçok Hint dilinde yayımlamıştır. R. Raghava Iyengar, *Gītā*'yı Tamil diline “sandam metre” şiirsel biçiminde tercüme etti. ISKCON ile ilişkili Bhaktivedanta Kitap Vakfı, A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada tarafından yapılan *Gītā*'nın 1972 tarihli İngilizce çevirisini Hint olmayan 56 dilde yeniden tercüme ettirerek yayımlatmıştır.

***Bhagavadgītā*'nın Özgün Metni ile Ermenice, İngilizce, Türkçe Çevirilerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi**

Bhagavadgītā'nın Hint kökenli olmayan dillere tercümesini yapan çevirmenler, benzersiz bir dinî, antik ve edebî kökenden gelen, kaynak metinden tamamen farklı bir kültüre ait olan bir okuyucu kitlesi için çevirdikleri için çeviri süreçlerinde ortak veya benzer sorunlar yaşamışlardır. Bu makalenin önceki bölümlerinde bahsettiğimiz gibi, *Bhagavadgītā*'nın çeviri yoluyla kültürlerarası dolaşımı, 1785'e kadar uzanmaktadır. Sadece İngilizce için yüzden fazla farklı çevirmen, *Bhagavadgītā* çevirilerini sıklıkla bir yorum eşliğinde yayımlamışlardır. *Bhagavadgītā*, içeriği itibarıyla dinî ve edebî açıdan derin bir anlama sahiptir. Bu çevirilerde imgelemelerin somutlaştırılması, dilsel bağlamı aşan bir düzeyde gerçekleştirilmiş olduğu için çevirmenini yorum yapmaya yöneltmiştir. Elbette çeviri, dilbilimsel yöntemler yardımıyla denetlenebilir ve öğretilbilir hâle getirilmelidir. Ancak sadece dilsel yapıları birbiriyle karşılaştırmak yeterli değildir: Çevrilecek olan, sadece dil bilimsel yapılar değil, belirli bir içeriği ve etkiyi ileten metinlerdir. Bu nedenle uygulamadaki gereksinimler bakımından, çeviri metniyle özgün metin arasındaki ilişki önemlidir.

Bu bağlamda “eşdeğerlik” sorunsalı söz konusudur. Dillerin yüzey yapılarının birbirinden farklı olması nedeniyle, çeviriler de özdeş olamaz (Stolze, 2020, s. 114-115). Sanskrit dili yaygın olarak edebî ve dinî eserlerde yani mistik içerikte kullanılmaktadır. Callewaert'in (1980) *Bhagavadgītā*'nın “Devingen Eşdeğerlik Çevirisi” adlı çalışmasında bu çelişkiyi gösterebilmek için burada sadece üç tanesi aktarılan belirli kelimelerin açıklanmasına eserinin neredeyse yarısını ayırmıştır.

Bhagavadgītā mesajının ayrı şloka¹lar halinde iletilmesi gerçeği, çevirmeni, aralarında ilişki olmayan kısa cümlelerin abartılı kullanımına götürebilir. Çevirmenin mücadele etmesi gereken iki sorun vardır: İlk olarak, kelimelerin orijinal dillerindeki tam anlamını kavraması, ardından bu anlamı, erek dildekiyle eşit duyarlılıkta bir karşılık bulması gerekmektedir. Aynı zamanda, çevirmenden kelimenin orijinal metindeki anlamını, erek dile mümkün olduğu kadar eşdeğer anlamda bir kelime ile vermesi beklenmektedir. Callewaert'a göre, bu tür kelimesi kelimesine bir çeviri, erek metni öznel yorumdan korur. Ancak bu prosedür sözel doğruluğuna rağmen, orijinal eserin anlamını daha çok karartacak ve dolayısıyla anlaşılabilirliğini engelleyecektir (Callewaert, 1980, s. 52-53). İşte bu sebeple çeviribilimin bir disiplin olarak görevi, özgün dildeki kelimelerin tek tek yan anlam boyutlarını ve değerlerini çözümlmek, özelliklerini ve yapı unsurlarını inceleyerek ortaya çıkarmak ve bunları, ilgili erek dillerin yan anlam boyutlarıyla ilişkilendirmektir (Stolze, 2020, s. 123-124).

Metin Analizi

Bu çalışmada, *Bhagavadgītā*'nın Sanskrit dilindeki orijinali ile bir Ermenice, bir İngilizce ve iki farklı Türkçe çevirisi karşılaştırılarak eşdeğerlik yönünden incelenmeye çalışılmıştır.

Ermenice metin, Hraçya Acaryan tarafından 1911 yılında *Բհագվադգիտա կամ Երանելու Երգը* (*Bhagavadgita kam Yeranelu Yergı*) başlığıyla çevrilerek Vağarşapat'ta basılmıştır. 61 sayfalık bu metinde çevirmene ait kısa bir ön söz de bulunmaktadır. Çevirmen anlatının içeriği hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra orijinaline sadık kalmaya çalıştığını ve okuyucunun Hint diline aşina olmamasından dolayı da kimi zaman açıklamalar eklediğini belirtmiştir. (1911, s. 3) Metnin içinde dipnotlarla bu açıklamalar, okuyucuya sunulmuştur.

¹ Klasik Sanskrit edebiyatında iki dizeden oluşan nazım birimidir.

İngilizce metin, Tridañdi Bhikṣu Śrīpād Akṣayānanda Mahārāja tarafından 1985 yılında *Śrīmad Bhagavad-gītā: The Hidden Treasure of the Sweet Absolute* başlığıyla çevrilerek Hindistan'da basılmıştır. 633 sayfalık bu metinde ilk 53 sayfa ön söz, giriş, tarihî arka plan için ayrılmıştır.

Türkçe metinlerin ilki, Sevda Çalışkan tarafından 1995 yılında *Bhagavadgītā (Kutlu Ezgi)* başlığıyla çevrilerek Ankara'da basılmıştır. 108 sayfalık bu metnin ilk 16 sayfasında çevirmen tarafından eserin içeriğiyle ilgili bilgi verilmiştir. Çevirmen, bu metni İngilizceden çevirmiştir.

Diğer Türkçe çeviri ise Korhan Kaya tarafından yapılmış ve 2001 yılında *Bhagavadgītā, Hinduların Kutsal Kitabı* başlığıyla Ankara'da basılmıştır. 84 sayfalık bu metnin, ilk 26 sayfası ön söz, çeviri hakkında bilgi ve tarihî arka plan için ayrılmıştır. Çevirmen, bu metni Sanskrit dilinden çevirmiştir.

Metin analizinde Çalışkan'ın çevirisi 'Türkçe Metin-1'; Kaya'nın çevirisi 'Türkçe Metin-2' olarak anılacaktır. Ayrıca *Bhagavadgītā* uzun bir metin olduğu için metinlerarası karşılaştırmalar yapılırken eserin sadece ilk bölümü kullanılmıştır.

Kaynak metnin aksine, İngilizce Metin ile Türkçe Metin-1'de her bir bölüm için başlık verilerek çeviri metinlere ekleme yapılmıştır. Örneğin İngilizce Metin'de "Observing the Armies" başlığı; Türkçe Metin-1'de ise "İç Çatışma" başlığı tercih edilmiştir. Diğer erek metinlerde böyle bir kullanım bulunmamaktadır. Sanskrit ve Ermenice metinlerin anlaşılır olması için ilgili dillerdeki örnekler dipnotlarla desteklenmiştir.

Kaynak metin ile erek metinler arasındaki çözümlene örnekleri aşağıda sunulmuştur:

KM	<p><u>Sanskrit Metin</u></p> <p>धृतराष्ट्र उवाच । धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः । मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सञ्जय ॥</p>
EM	<p><u>Ermenice Metin</u></p> <p>Դիտարաշտրան խօսեց. Կուրուքշետրայի սուրբ դաշտում կռուելու համար հաւարուած մեր զինուորներն ու Պա՛նդաւանները ի՞նչ արին, ով Սանջայա:</p>

EM	<p><u>İngilizce Metin</u></p> <p>Dhṛitarāṣṭra said: O Sañjaya, what did my sons and the sons of Pāṇḍu do, after assembling for battle at the holy place of Kurukṣetra?</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-1</u></p> <p><i>Dhritarāshtra</i> Anlat bana Sancaya, kutsal görev alanı Kuru'da savaşmak için karşı karşıya gelen Pandavalar ile oğullarım ne yaptılar?</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-2</u></p> <p><i>Dhritarāshtra</i> Sañcaya, kutsal Kurukshetra savaş alanında, savaşmaya istekli olarak toplanmış olan benim oğullarım ve Pāṇḍu'nun oğulları karşı karşıya gelerek ne yaptılar?</p>

Kaynak metinde yer alan ve “istekli olmak” anlamına gelen *युयुत्सवः* (*yuyutsavah*) ifadesi erek metinlerden sadece Türkçe Metin-2’de birebir çevirisi yapılarak eşdeğerlik sağlanmıştır.

Öte yandan şlokanın ilk cümlesi olan *धृतराष्ट्र उवाच* (*dhritarāshṭra uvācha*), ifadesi Türkçe çevirilerde fiil kullanılmaksızın karşılanmıştır; isimlerden sonra gelen “*dedi/söyledi*” vb. ifadeler kullanılmayarak sadece konuşan kişinin adı verilerek diyaloglar ilerletilmiştir. Bu metinlerin tamamında bu şekildedir, bu nedenle diğer şlokaların analizinde tekrara düşmemek için yeniden belirtilmeyecektir.

Bu şlokada yer alan *धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे* (*dharmakshetre kurukshetre*) ifadesi “*kutsal Kurukshetra savaş alanı*” anlamına gelmektedir. Türkçe metin-1’de “*kutsal görev alanı Kuru’da*” şeklinde verilerek hem yer adında kısaltmaya gidilmiş hem de “*savaş alanı*” ifadesi yerine “*görev alanı*” ifadesi tercih edilerek cümlede çıkarma ve değiştirme yapılmıştır. Aslında bu iki kelimedede de “*savaş alanı*” diye bir anlam yer almamaktadır. Büyük ihtimalle alan çevirmenleri orada bir savaş olduğunu bildikleri için bu ifadeyi kullanmıştır. Sanskrit sözlüklerde parantez içinde (*Pāṇḍavaların ve Kuruların savaştığı alan*) olarak geçmektedir. Bu ifadeden hareketle böyle bir anlam da kullanılmış olabilir. Ancak “*क्षेत्र*” (*kshetra*) kelimesi temel anlamı ile “*toprak, bölge, alan, ülke, arazi, yer*” gibi anlamlara gelmektedir. Kelime köken olarak “*क्षि*” (*kshi*) fiil

kökünden türetilmiştir. Altıncı sınıf olan bu fiil “*ikamet etmek*”, “*kalmak*” gibi anlamlar taşımaktadır. Sanskrit dilinde sözlerin kuruluşunda belirli ekler kullanılmaktadır. Örneğin, fiil kök veya gövdesinden sözcük üretmek için kullanılacak ekler de ayrıca bulunmaktadır. Burada kullanılan ek ise “*tra*” ekidir. Bu ek neredeyse her zaman bir şeyler yapmanın yollarını tanımlar. Bu bağlamda “*ikamet aracı*, *kalma aracı*” gibi bir birleşim ile yukarıda bahsettiğimiz anlamlar meydana gelmiştir. Sonuç olarak Sanskrit orijinalinde savaş ile ilgili herhangi bir ifade yer almamaktadır. Bu yüzden eşdeğer ifadenin İngilizce Metin’de yer alan “*at the holy place of Kurukşetra*” olduğu ileri sürülebilir.

Kaynak metindeki *मामकाः* (*māmakāḥ*) kelimesi, temel anlamı ile “*benim*”, “*benimki*” ifadelerinin “*aka*” eki ile küçüklük halini almış formudur. İngilizce ve Türkçe metinlerde “*oğul*” kelimesiyle karşılanırken Ermenice metinde Türkçe karşılığı “*askerlerim*” olan *ւնի զհունրնին* (*mer zinwornner*)² kelime öbeğiyle karşılanarak uyarlama yapılmıştır. Burada oğul olarak kullanılmasının sebebi, kelimenin eril halde kullanılmış olmasından ötürüdür. Fakat bu kelime için sözlüklerde doğrudan “*oğul*” ifadesi yer almaz.

Metinde *सञ्जय* (*sañcaya*) ifadesi ise nida amaçlı kullanılmıştır ve çevirilerde “*Ey Sancaya/Sancaya*” şekillerinde çevrilerek yer almıştır. Türkçe metin-1’de ise “*Anlat bana Sancaya*” şeklindeki bir ifade tercih edilerek çeviriye ekleme yapılmıştır.

Türkçe metin-2’de “*toplanmış*” ifadesinin kullanımının ardından gelen “*karşı karşıya gelerek*” ifadesiyle de genişletme olarak adlandırılan çeviri yönteminin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü “*समवेता*” (*samavetā*) kelimesi “*bir araya gelmiş*”, “*toplanmış*”, “*birleşmiş*” gibi anlamlara gelmektedir ve burada ilgili sözcük sıfat görevindedir. Sıfat olarak da *मामकाः* (*māmakāḥ*) ve *पाण्डवाश्चैव* (*pāṇḍvāṣṣaiva*) kelimelerini nitelemektedir.

Sanskrit Metin	
KM	सञ्जय उवाच । दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा । आचार्यमुपसङ्गम्य राजा वचनमब्रवीत् ॥

² “bizim askerlerimiz” anlamındadır.

EM	<p><u>Ermenice Metin</u></p> <p>Սանջայա խօսեց. Տեսնելով Պա՛նդավաների ռազմական ճակատը, Դուրյո՛դհանա Թագաւորը մօտեցաւ իր ուսուցչին և այսպէս խօսեց.</p>
EM	<p><u>İngilizce Metin</u></p> <p>Sañjaya said: Looking over the Pāṇḍavas’ soldiers and armies arrayed in military formation, King Duryodhana approached Droṇācārya and spoke as follows:</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-1</u></p> <p>Sancaya Pandava ordusunun sıra sıra dizilmiş olduğunu görünce oğlunuz Kral Duryodana kendisine savaş sanatını öğreten ustası Drona’nın yanına gitti ve ona şöyle dedi:</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-2</u></p> <p>Sañcaya O sırada prens Duryodhana, Pāṇḍuların savaş düzenindeki ordusunu görerek hocasına (Droṇa) yaklaştıktan sonra şunları söyledi:</p>

Kaynak metinde yer alan ve “*askerî düzen*” anlamına gelen *व्यूह* (*vyūḥam*) ifadesi, Ermenice metinde “*ռազմական ճակատը (razmakan cakati)*”³ şeklinde karşılanarak “*düzen*” yerine “*cephe*” kelimesiyle eşdeğerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu ifade, İngilizce metinde birebir çeviri ile sağlanırken; Türkçe metin-1’de “*sıra sıra dizilmiş olduğu*” şeklinde karşılanarak açıklama yapılmış; Türkçe metin-2’de ise “*savaş düzeni*” ifadesi kullanılarak üst anlamlı çeviri yöntemi tercih edilmiştir. Eğer Türkçe metin-2’deki “*savaş düzeni*” ifadesi üst anlamlı çeviri olarak değerlendirilirse İngilizce metinde yer alan “*arrayed in military formation*” ifadesi için de Türkçe metin-2’deki çözümlemenin aynısı yapılabilir. Zira “*व्यूह* (*vyūḥam*)” ifadesi “*वि*” fiil kökünden türetilerek geçmiş zaman pasif ortacı ile sıfatlaştırılmış halidir ve bu hali ile “*parçalanmış*”, “*dağıtılmış*”, “*bölünmüş*”, “*ayrılmış*” gibi anlamlara gelmektedir.

³ “askerî cephe” anlamındadır.

Sözlüklerde geçen “*askerî düzen*”, “*savaş düzeni*” gibi ifadeler *Mahābhārata* gibi metinlerdeki özel kullanımları içindir.

Kaynak metindeki *राजा* (*rācā*) ifadesi, “*kral ya da prens*” sözcüklerinin karşılığıdır. Ermenice, İngilizce ve Türkçe Metin-1’de de “*kral*” anlamı tercih edilirken; Türkçe Metin-2’de “*prens*” anlamı tercih edilmiştir. *राजन्* (*rācan*) ifadesinin anlamları: *kral, prens, şef, yöneticidir*. *राजन्* (*rācan*) kelimesi köken olarak “*राज्* (*rāc*)” fiil kökünden gelmektedir ve bu fiil Sanskrit dilinde “*yönetmek*”, “*hükmetmek*”, “*kral olmak*”, “*hüküm sürmek*” gibi anlamlara gelmektedir. Sonuç olarak orijinal metindeki *राजा* (*rācā*) sözcüğü; hem “*kral*” hem de “*prens*” ifadelerini karşılamaktadır. Ancak bu metin bağlamında değerlendirildiğinde; “*kral*” olarak çevrilmesi gerekmektedir. Zira Duryodhana bu metin bağlamında halihazırda bir kraldır.

Öte yandan kaynak metinde “*öğretmen/hoca*” anlamına gelen *आचार्यम्* (*ācāryam*) sözcüğü, Ermenice metinde Türkçe karşılığı “*öğretmen*” olan “*numıghı* (*usutsiç*)⁴ ve Türkçe Metin-2’de “*hoca*” kelimesiyle karşılanarak birebir çeviri yapılmıştır. Türkçe Metin-1’de çevirmen tarafından yorumlanarak “*kendisine savaş sanatını öğreten ustası*” şeklinde karşılanmış; yöntemsel olarak çeviribilimsel ekleme ve açıklama biçimi tercih edilmiştir. İngilizce Metin’de ise kelime karşılığı hiç kullanılmayarak çeviride çıkarma metodunun kullanıldığı anlaşılmaktadır.

KM	<p><u>Sanskrit Metin</u></p> <p>अस्माकं तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम । नायका मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते ॥</p>
EM	<p><u>Ermenice Metin</u></p> <p>նայիր նոյնպէս մերոնց կտրիճները, ո՛վ բարձրագոյն բրահման. Ես կանուանեմ իմ բանակի առաջնորդներին յիշեցնելու համար քեզ.</p>
EM	<p><u>İngilizce Metin</u></p> <p>O best of the twiceborn, please also be informed of the great heroes and leaders of our armies. I shall now fully describe them for your consideration.</p>

⁴ “öğretmen” anlamındadır.

EM	<p><u>Türkçe Metin-1</u></p> <p>Ama bizim ordumuzun önderleri de büyük savaşçılar. Onların adını da tek tek sayayım da bizim tarafımızda kimler var görün.</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-2</u></p> <p>Ey brahmanların en iyisi, bir de benim ordumun komutanları olan bizim taraftaki en büyük savaşçılarını işit; size onları sayıyorum.</p>

Kaynak metinde yer alan द्विजोत्तम (*dvicottam*) ifadesi, “brahmanların en iyisi” anlamına gelmektedir. Yalnızca Türkçe Metin-2’de birebir çeviriyle eşdeğerlik sağlanmıştır. Ermenice Metin’de “բարձրագոյն բրահման (bardzragoyn brahman)”⁵ ifadesiyle karşılanmıştır. Bu ifade “en yüksek, en yüce Brahman” anlamına gelecek şekilde çevirmen tarafından yorumlanarak çevrilmiştir. Ayrıca çevirmen bu şlokada, “բրահման նշանակում է Աստուած (brahma nşanakum e Astuatz)”⁶ şeklinde bir dipnotla kendi okuyucusunu bilgilendirmiş yani açıklamada bulunurken “ç.n.” yöntemini kullanmıştır.

İngilizce Metin’de ise Droṇācārya, “twiceborn” vurgusuyla “best of the twiceborn” şeklinde karşılanmıştır. Buradaki twiceborn ifadesi, द्विजोत्तमः (*dvicottamaḥ*) kelimesinin birincil anlamı olmamakla birlikte sözlük anlamlarından biridir: “द्विजः (*dvicaḥ*) the twice-born; उत्तमः (*uttamaḥ*) the best”⁷ şeklinde açıklanmaktadır. Yine aynı kaynaktan “द्विजोत्तमः (*dvicottamaḥ*) Brahman (a chief of the twice-born)” anlamı da yer almaktadır. Burada çevirmen, kelimenin diğer anlamlarından birini tercih ederek alt anlamlı bir çeviri yapmıştır. Türkçe Metin-1’de ise diğer çevirilerden daha farklı bir görünüm çizilmektedir. Bazı kelimelerin (द्विजोत्तम, मम सैन्यस्य vb.) karşılıkları hiç verilmeyerek çıkarılmış, şlokanın yorumlanarak çevrilmesi tercih edilmiştir.

KM	<p><u>Sanskrit Metin</u></p> <p>तस्य सञ्जनयन्हर्ष कुरुवृद्धः पितामहः । सिंहनादं विनद्योच्चैः शङ्खं दध्मौ प्रतापवान् ॥</p>
----	--

⁵ “en yüksek/ en yüce Brahman” anlamındadır.

⁶ “Brahma, Tanrı demektir.” anlamındadır.

⁷ <https://www.wisdomlib.org/definition/dvijottama>. (erişim tarihi: 24.08.2021)

EM	<p><u>Ermenice Metin</u></p> <p>Նրանց արտերը ոգևորելու համար, կուրուների նախապապը առիւծի նման մոնչեց և հնչեցրեց խեցեայ շեփորը:</p>
EM	<p><u>İngilizce Metin</u></p> <p>Then, with war-cry like the roar of a lion, Bhīṣma, the mighty grandsire of the Kurus, loudly blew his conchshell to encourage Duryodhana.</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-1</u></p> <p>Kuru'ların yaşlı ve şanlı savaşçısı Bhishma aslan gibi kükredi ve savaş borusunu üfleyerek Duryodhana'nın kanını ateşledi.</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-2</u></p> <p>Duryodhana'yı zevke getirmek için Kuruların yaşlı büyük babaları Bhīshma, aslan kükremesini andıran bir nara attıktan sonra kabuk borazanını öttürdü.</p>

Kaynak metinde *प्रतापवान्* (*pratāpavān*) kelimesi ile de nitelenen *कुरुवृद्धः पितामहः* (*kuruvriddah pitāmahaḥ*) ifadesi, “*Kuru hanedanının yaşlı, kahraman büyükbabası*” anlamına gelmekte olup Bhīṣma'yı nitelemektedir. Ermenice Metin'de “*կուրուների նախապապը* (*Kuruni nah'apapı*)”⁸ ifadesiyle, sıfatlar kullanılmamış; çıkarma yapılarak çevrilmiştir. İngilizce Metin'de ise “*the mighty grandsire of the Kurus*” şeklinde bir çeviri tercih edilerek Büyükbaba, sadece “*mighty*” ile sıfatı ile pekiştirilerek çeviride hem çıkarma hem de ekleme yöntemi kullanılmıştır. Türkçe Metin-1'de “*Kuru'ların yaşlı ve şanlı savaşçısı*” şeklindeki kullanımla birebir çeviri yapılmıştır. Türkçe Metin-2'de ise “*Kuruların yaşlı büyükbabaları*” şeklindeki çeviriyle sıfatların tamamı kullanılmayarak çıkarma yönteminin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Kaynak metindeki *तस्य सञ्जनयन्हर्ष* (*tasya sañcanayanharshaḥ*) ifadesi “*Duryodhana'yı yüreklendirmek amacıyla*” anlamına gelmektedir. İngilizce Metin'de “*to encourage Duryodhana*”; Türkçe Metin-1'de “*Duryodhana'nın kanını ateşledi*”; Türkçe Metin-2'de “*Duryodhana'yı zevke getirmek için*” çevirileriyle birebir çeviri

⁸ “Kuru'ların atası” anlamındadır.

tercih edilmişken; Ermenice Metin’de “*Նրանց արտերը ողևորելու համար (Nrants srteri ogvorelu hamar)*”⁹ şeklinde çevrilerek “*Duryodhana*” yerine “*onlar*” ifadesinin kullanımı tercih edilerek çeviride hem çıkarma hem de ekleme yapılması tercih edilmiştir.

KM	<p><u>Sanskrit Metin</u></p> <p>पाञ्चजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनञ्जयः । पौण्ड्रं दध्मौ महाशङ्खं भीमकर्मा वृकोदरः ॥</p>
EM	<p><u>Ermenice Metin</u></p> <p>Եւ այն ժամանակ սպիտակ ձիերով լծուած մեծ կառքի մեջ կանգուն՝ Մադիուի սպանողը և Պանդուի որդին փչեցին իրանց երկնային շեփորը, Գիսախառի ռազմիկը փչեց հսկայ գալարափողը, Հարստութեանց յաղթական դիւցազնը փչեց աստուածային շեփորը, Գայլորովայնն Բհի՛մա, որի գործերը զարհուրելի են, փչեց եղեգնեայ մեծ շեփորը,</p>
EM	<p><u>İngilizce Metin</u></p> <p>Hṛṣīkeśa sounded his conchshell, Pāñcājanya; Dhanañjaya sounded his, the Devadatta; and Bhīmasena, the performer of mighty tasks, blew the great conchshell named Pauṇḍra.</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-1</u></p> <p>Krişna'nın borusu bir şeytanın kemiğinden yapılmış olan Pançacanya, Arcuna'nınki ise tanrıların armağanı Devadatta idi. Sayısız zaferler kazanmış olan Bhima'nın öttürdüğü boru Doğunun büyük savaş borusu Paundra'ydı.</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-2</u></p> <p>Krişna Pāñcājanya adlı borazanını, Arcuna da Devadatta adlı borazanını öttürdü. Bhīma ise, dehşetle, Paundra denilen büyük borazanı öttürdü.</p>

⁹ “kalplerine ilham vermek” anlamındadır.

Kaynak metinde Kṛishṇa, Arcuna ve Bhīma'nın çaldıkları borazanların adları; पाञ्चजन्यं, देवदत्तं, पौण्ड्रं (*pāñṇacanyam, devadattam, pauṇḍram*) biçiminde kendi isimleriyle birlikte sunulmuştur. Ermenice Metin'de ise kişiler, “Մադհուի սպանոցի (*Madhui spanoği*)¹⁰”, “Պանդուի որդի (*Pandui vordin*)¹¹” şeklinde lakaplarından biriyle anılarak ve borazan adları hiç anılmayarak çevirmen yorumuna dayalı çıkarma ve eklemelerle serbest çeviri yöntemiyle yapılmış; diğer metinlerin aksine anlatılan sahne birden fazla beyitle aktarılmıştır. Öte yandan lakaplarla ilgili, dipnotlar verilerek okura aydınlatıcı bilgi sunulduğu da anlaşılmaktadır. İngilizce Metin'de birebir çeviriyle eşdeğerlik sağlanırken; Türkçe Metin-1'de borazanlarla ilgili “*bir şeytanın kemiğinden yapılmış olan*”, “*tanrıların armağanı*” gibi açıklamalarla kaynak metinde yer almayan bilgiler eklenerek yapılmıştır. Türkçe Metin-2'de ise “*dehşetle*” ifadesiyle çeviriye eklenme yapıldığı görülmektedir.

Öncelikle cümle içinde Kṛishṇa, Arcuna ve Bhīma karakterleri sırasıyla हृषीकेश, (*hṛishīkeṣa*) धनञ्जय (*dhanañcaya*) ve वृकोदर (*vṛikodara*) unvanları ile anılmışlardır. Kṛishṇa için kullanılan हृषीकेश (*hṛishīkeṣa*) ifadesi “duyuların efendisi” anlamına; Arcuna için kullanılan धनञ्जय (*dhanañcaya*) ifadesi “ganimeti hakeden/her şeyin fatihi” anlamına ve Bhīma için kullanılan वृकोदर (*vṛikodara*) ifadesi ise “kurt iştahlı/karınlı” anlamına gelmektedir. Çaldıkları enstrümanlar için kullanılan पाञ्चजन्यं, देवदत्तं, पौण्ड्रं (*pāñṇacanyam, devadattam, pauṇḍram*) ifadeleri için sırasıyla “deniz kabuğu şekline girebilen bir ifrit olan पाञ्चजन (*pāñṇacanyam*) adlı bir ifriti öldürerek elde edilen deniz kabuğundan borazan”, “tanrılar tarafından hediye edildiği anlamına geldiği için bu ismi alan” ve “kökeni tam belli olmasa da şeker kamışı veya aynı isimle bölge ile bağlantısı olabileceği için bu ismi alan” anlamlarına gelmektedir. Türkçe Metin-1 de kullanılan “*şeytanın kemiğinden*” ifadesi ise muhtemelen yanlış kullanılmış veya yanlış anlaşılmuş bir kelimedir. Zira पाञ्चजन्यं (*pāñṇacanyam*) kelimesi kemikle alakalı herhangi bir anlam içermemektedir. Diğer bir yanlış aktarım ihtimali de भीमकर्मा (*bhīmakarmā*) kelimesinin alt anlamlarından birinin kullanılmış olmasıdır. Eğer böyle bir durum söz konusu ise, ilgili kelime “वृकोदरः” (*vṛikodara*) ismini nitelendirmektedir ve bu kelime haricinde başka bir kelimenin nitelendirilmesi için kullanılmış olması neredeyse imkansızdır. Aynı durum “Sayısız zaferler kazanmış

¹⁰ “*Madhu'nun katili*” anlamındadır.

¹¹ “*Pāṇḍu'nun oğlu*” anlamındadır.

olan” ifadesi için de geçerlidir; zira Arcuna'nın lakabı olan धनञ्जय (dhanañcaya) kelimesi Türkçe-Metin 1'de Bhīma için kullanılmıştır.

भीमकर्मा (bhīmakarmā) kelimesi İngilizce ve Ermenice Metin hariç diğer metinlerde ya hiç karşılanmamış ya da yanlış karşılanmıştır. Bu kelime bir Bahuvrīhi bileşigidir. Bir öncül kelimeye bağlıdır yani वृकोदरः (vṛikodara) kelimesini niteler ve onun cins, hal ve sayı eklerini alır. Kelimenin anlamı ise “görevleri/eylemleri korkunç/zor/dehşet verici olan”dır. İngilizce Metin’de “the performer of mighty tasks” ifadesiyle ve Ermenice Metin’de գործերը զարհուրելի (gortseri zarhureli)¹² ifadesiyle birebir çeviri yapılarak eşdeğerlik sağlanırken; Türkçe Metin-1’de ise hiç karşılanmayarak çıkarma yapılmıştır. Türkçe Metin-2’de ise “dehşetle” ifadesiyle kelime türü değiştirilerek zarf biçiminde karşılanmıştır.

KM	<p><u>Sanskrit Metin</u></p> <p>अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः । स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते वर्णसङ्करः ॥</p>
EM	<p><u>Ermenice Metin</u></p> <p>Անօրինութեամբ, ո՛վ Կրիշնա, կանայք ապականւում են և կանանց ապականութեամբ, ո՛վ Հովուսապետ , ծնւում է դասակարգային խառնութիւնը.</p>
EM	<p><u>İngilizce Metin</u></p> <p>O Kṛṣṇa, descendant of the Vṛṣṇi dynasty, when the family is thus predominated by irreligion, the women of the family become depraved, and from adultery, unwanted and unvirtuous progeny is born.</p>
EM	<p><u>Türkçe Metin-1</u></p> <p>Karmaşanın egemenliğinde kadınlarımız günaha sürüklenir, kirlenir. Kadınlar kirlenince de kast düzeni bozular, tüm toplum kokuşur.</p>

¹² “yaptıkları/işleri korkunç, ürkütücü olan” anlamındadır.

EM	<p><u>Türkçe Metin-2</u></p> <p>Vārshneya, adaletsizliğin egemenliği yüzünden soyun kadınları ahlak çöküntüsüne uğrarlar. Ey Krişhna, kadınlar bozulduğunda da sınıf karışımı oluşur.</p>
----	--

Kaynak metindeki स्त्रीषु दुष्टासु (*strīshu dushṭāsu*) ifadesi, “Kirlenmiş kadınlar, bozulmuş kadınlar veya kadınlar kirlendiğinde, kadınlar bozulduğunda” anlamına gelmektedir. Türkçe Metin-1’de “Kadınlar kirlenince”, Türkçe Metin-2’de “kadınlar bozulduğunda” ve Ermenice metinde “կանանց սպախանությունը (*kanants apakanut’eamb*)¹³” ifadelerinin kullanılmasıyla birebir çeviri sağlanmıştır. İngilizce Metin’de ise “*from adultery*” ifadesi kullanılarak çeviride perspektif kaydırma yöntemi tercih edilmiştir.

Kaynak metindeki प्रदुष्यन्ति (*pradushyanti*) ifadesi, “kirlenmek” anlamına gelmektedir. Ermenice Metin’de “սպախանուի (*apakanean*)¹⁴” ile; İngilizce Metin’de “*depraved*” ile; Türkçe Metin-2’de “ahlak çöküntüsüne uğrarlar” ifadeleriyle karşılanarak birebir çeviri sağlanmıştır. Türkçe Metin-1’de ise “*günaha sürüklenir, kirlenir*” ifadeleriyle karşılanarak ekleme yapılmış ve birden fazla fiil kullanılarak çevrilmiştir. Kaynak metindeki वर्णसङ्करः (*varṇasaṅkaraḥ*) ifadesi ise “karışmış sınıflar/ sınıfların karışımı” anlamına gelmektedir. İngilizce Metin’de “*unwanted and unvirtuous progeny*” ile dönüştürüm yapılmışken; Ermenice Metin ve Türkçe Metin-2’de birebir çeviri yöntemi tercih edilmiştir. Türkçe Metin-1’de “*kast düzeni bozulur, tüm toplum kokuşur*” ifadesiyle çeviride ekleme metodu kullanılmıştır.

Sonuç

Mistik metinlere genel yaklaşımın arkasındaki ilk deneyimin, tam olarak ifade edilemeyecek kadar derin ve gizemli olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla iyi bir kültürlerarası çeviri bir kerede ve herkes için yapılamaz bir durumda görülmektedir. Çevirmenler, kaynak metne ilişkin içselleştirdikleri anlayışlarını ve erek dildeki dinamik ifadeyi sürekli kılma gayelerini canlı tutmak zorundadırlar. *Bhagavadgītā* metni, kültürlerarasılık bağlamında, tüm çevirmenlere değerli bilgiler verebilecek iyi ve kısa bir örnek olay incelemesidir. *Bhagavadgītā*’nın mevcut çevirilerinin incelenmesi ise tamamıyla özgün bir girişimdir. Bugüne kadar her türlü yöntem denenmiştir (metnin edebiyat dışı veya edebî tercüme, şerhli veya şerhsiz olarak nesir ve nazım formunda yapılan çeviriler vs.). Elbette çevirmenler kendinden

¹³ “kadınların yozlaşmasıyla/bozulmasıyla” anlamına gelmektedir.

¹⁴ “lekelemek, kirletmek, yozlaşmak vb.” anlamındadır.

öncekilerin başarılarından ve başarısızlıklarından sonuçlar çıkararak özgün çeviri deneyimleri tecrübe etmeye devam edebilirler.

Bhagavadgītā çevirilerinde kullanılan çeviri stratejileri, aktarılmak istenen ifadenin erek ya da kaynak odaklı açıklanmasına yönelik olarak çeşitlenmiştir. Bazı kısımlarda birebir çeviriyle eşdeğerlik sağlanabilirken; bazı kısımlarda ekleme, çıkarma, alt anlam ya da üst anlam verme, yorumlama, perspektif kaydırma yoluna gidilmiştir.

Bir kaynak metnin farklı çevirilerinde kullanılan stratejilerin, çevirmenlere göre farklı odaklarda yoğunlaşmış olduğu; erek metne yapılan eklemelerin ve/veya çıkarmaların zaman zaman çeviri hatası görünümü sunduğu; çevirmenin erek metin odaklı yaklaşım sergilemesinin erek metni, kaynak metinden yer yer uzaklaştırdığı; kelimelerin tercih edilen anlamlarının aktarılmak istenen kaynak ifadeyi tam olarak karşılayamadığı durumlara yol açtığı ve sonuç olarak çevirmenlerin benimsediği stratejilerin çeviri-kültür odaklı ekseninde algılanmasının gerekliliği tespit edilmiştir. Öte yandan *Bhagavadgītā*'nın İngilizce, Fransızca vb. Batı dillerindeki çevirilerine kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Ancak bu çalışma, *Bhagavadgītā*'nın Ermenice ve Türkçe dillerindeki çevirilerini, çeviribilim açısından ele alan ilk çalışmadır. Bu nedenle, bu makaleye dayanarak başka çalışmaların yapılabileceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Acaryan, H. (1911). *Քհուսկախոհարարական Երևանի Երգը*. Վաղարշապատ. (*Bhagavadgita kam Yeranelu Yergı*. Vağarşapat.)
- Bassnett, S. (2007). Culture and translation. in *A Companion to Translation Studies*. Kuhiwczak, Piotr- Littau, Karin (Ed.), p. 13-23. London: Multilingual Matters.
- Callewaert, W. M. (1980). A 'Dynamic Equivalence Translation' of the Bhagavad Gita. *Journal of Dharma*, 5(1), 52-63.
- Çalışkan, S. (2020). *Bhagavadgītā (Kutlu Ezgi)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Fosse, L. M. (2007). *The Bhagavad Gita: The Original Sanskrit and an English Translation*. USA: YogaVidya.com.
- Kaya, K. (2004). *Bhagavadgītā, Hinduların Kutsal Kitabı*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Lefevere, A. (1992). *Translation/history/culture: A sourcebook*. London: Routledge.
- Telang, K. T. (2009). *The sacred books of the East/8 The Bhagavadgītā*. London: The Clarendon Press.

- Thapar, R. (2009). War in the Mahabharata. *PMLA*, 124(5), 1830-1833.
- Tang, J. (2007). Encounters with cross-cultural conflicts in translation. in *Translating and Interpreting Conflict*, Salama-Carr, M. (Ed.), p. 133-147, Amsterdam: Brill.
- Tridaṇḍi, B. Ś. A. M. (1985). *Śrīmad Bhagavad-gītā: The Hidden Treasure of the Sweet Absolute*. Erişim tarihi: 01.08.2021, <http://www.scsmath.com/>
- Senart, M. E., & Belvalkar, S. K. (1926). Introduction to the French Translation of the Bhagavadgītā. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, 8(3), 305-321.
- Sinha, M. (2010). Corrigibility, allegory, universality: a history of the Gita's transnational reception. *Modern Intellectual History*, 7(2), 297-317.
- Stolze, R. (2020). *Çeviri Kuramları: Bir Giriş* (M. Büyüknisan, Çev.). İstanbul: Runik Kitap.
- Erişim tarihi: 24.08.2021, <https://www.wisdomlib.org/definition/dvijottama>

Summary

The acceptance of translation studies as a separate discipline coincides with the 1980s. Due to the breadth of translation studies research fields, linguistics, literary studies, comparative literature, history, anthropology, psychology, sociology, law, economics and so on interacts with disciplines. Any text can be translated into multiple languages. Depending on various variables between languages, translation differences may occur in terms of meaning and concept. These changes are not only caused by the differences between languages, but also factors such as the cultural level of the translators, the way they perceive the language, their translation abilities are also effective in this process.

The Bhagavadgītā, probably the most famous of the Indian scriptures, is universally regarded as one of the world's leading spiritual and literary manuscripts. The Bhagavadgītā is not just a scripture of Hinduism, which was read daily for two thousand years and whose teachings spread throughout Asia and the world. It is also described as a literary masterpiece, the cornerstone of a great epic of war and peace, honor and dishonor, loyalty and betrayal. Bhagavadgītā has been a masterpiece that people all over the world refer to over and over again throughout their lives to grasp the nature of reality. The Gītā is part of the Mahabharata, one of the Indian national epics. Mahābhārata is one of the longest epic poems and epic literature in the world with approximately one hundred thousand couplets consisting of eighteen books. The Mahābhārata is the story of the Puru and Yadava tribes who belonged to the warrior aristocracy or Kshatriya class of ancient times of India. Gītā is a collection of stories, fables that have had a tremendous impact on people and Indian literature.

The cross-cultural circulation of Bhagavadgītā by translation dates back to 1785. Bhagavadgītā was also translated into European languages other than English. For instance, numerous different Persian translations of the Gītā were made in the Mughal Empire in the sixteenth and seventeenth centuries. In 1808, passages from the Gītā were translated into German for the first time from the Sanskrit language as well. The most important French translation of the Gītā was published by Emile Senart in 1922. In 2007 the original Sanskrit text was published with a commentary in Hindi. It was published in many Indian and 56 non-Indic languages from the 1972 English translation version of the Gītā. In this study, Bhagavadgītā, one of the most important works of Indian culture, was examined. The Sanskrit original of Bhagavadgītā and its Armenian, English and two different Turkish translations were examined. In the study, the original Sanskrit text of Bhagavadgītā, the Armenian

translation of H. Acaryan, the English translation of Tridaṇḍi Bhikṣu Śrīpād Akṣayānanda Mahārāja, the Turkish translations of K. Kaya and S. Caliskan were used.

Normally the strategies used in different translations of a source text are concentrated in different focuses according to the translators. To illustrate, additions and/or deletions to the target text occasionally present the appearance of a translation error or the translator's target text-oriented approach has distanced the target text from the source text from time to time. It has been determined that the preferred meanings of the words lead to situations where the source expression is not fully met. As a result, it is necessary to perceive the strategies adopted by the translators on the axis of translation-culture.

Translators translating the Bhagavadgītā into non-Indic languages had similar problems in the translation process, as they were translating for an audience of unique religious, ancient, and literary backgrounds and belonging to a culture entirely different from the source text. More than a hundred different translators for English alone published their Bhagavadgītā translations, often accompanied by a commentary. Bhagavadgītā has a deep religious and literary meaning in terms of its content. For this reason, its translations were often published together with the comments. Since the concretization of the imagery in these translations was carried out at a level that transcends the linguistic context, it led the translator to explain.

The translation strategies used in Bhagavadgītā translations were diversified for the purpose or source-oriented explanation of the expression to be conveyed. While equivalence could be achieved with one-to-one translation in some parts; in other parts, adding, removing, giving a lower or upper meaning, interpretation, perspective shifting kinds of strategies were used.

Bhagavadgītā's English, French, etc. translations in western languages are easily accessible. However, this study is the first to deal with the translations of Bhagavadgītā in Armenian and Turkish languages in terms of translation studies. Therefore, it is envisaged that further studies may be conducted based on this article. Owing to the translation strategies followed by the translators, the effects of culture on the translated text were revealed through the translations of the Bhagavadgītā text. The theoretical background on the relationship between translation and culture was determined through the Armenian, English and Turkish translations of a Sanskrit text. Inferences were made by drawing interpretations within the framework of the discipline of translation studies.